

Enquete-Kommission des Deutschen Bundestages. – Stuttgart: K. Thienemanns Verlag, 1983. – 196 p. **4.** *Kriesi H.* New social movements in Western Europe: A comparative analysis / Kriesi H., Koopmans R., Duyvendak J. . – London: UCL Press, 1995. – 310 p. **5.** *Tarrow S.* Power in movement, social movements and contentious politics / Tarrow S. – Cambridge: Cambridge University Press, 1994. – 328 p. **6.** *Katsiaficas G.* The subversion of politics: European autonomous social movements and the decolonization of everyday life / Katsiaficas G. – Atlantic Highlands, NJ: Humanities Press, 2006. – 312 p. **7.** Piven F. Poor people's movements: Why they succeed, how they fail / F. Piven, R. Cloward. – New York: Pantheon Books, 1978. – 408 p. **8.** *Staggenborg S.* Stability and innovation in the women's movement: A comparison of two movement organizations / S. Staggenborg // Social Problems. – 1989. – Vol. 36. – №1. – P. 75–92. **9.** *Katsiaficas G.* Цит. праця. – С. 77. **10.** *Kelly P.K.* Wir sind die Antipartei-Partei / P.K. Kelly // Der Spiegel. – 1982. – № 24. – S. 4. **11.** *Breines W.* Community and organization: The new left and Michels' «Iron Law» / W. Breines // Social Problems. – 1980. – Vol. 27. – № 4. – P. 419-429. **12.** *Flesher Fominaya C.* Autonomous movements and the institutional left: Two approaches in tension in Madrid's anti-globalization network / C. / *Flesher Fominaya* / South European Society and Politics. – 2007. – Vol. 12. – №3. – P. 339.

УДК 323.1

С. А. АСЛАНОВ

ЕТНІЧНИЙ КОНФЛІКТ ЯК ЧИННИК ЕТНОПОЛІТИЧНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ (НА ПРИКЛАДІ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ В УКРАЇНІ)

Аналізується феномен етнічного конфлікту в контексті його впливу на етнополітичну стабільність у державі. Теоретична база екстраполюється на реалії гібридної війни на Сході України. Автор доходить висновку про беззаперечний дестабілізаційний вплив етнічного конфлікту та вказує на необхідність перегляду засад етнонаціональної політики України.

Ключові слова: етнічний конфлікт, етнополітична стабільність, сепаратизм

Асланов С.А. Этнический конфликт как фактор этнополитической нестабильности (на примере гибридной войны в Украине)

Анализируется феномен этнического конфликта в контексте его влияния на этнополитическую стабильность в государстве. Теоретическая база экстраполируется на реалии гибридной войны на Востоке Украины. Автор делает вывод о безоговорочном дестабилизирующем влиянии этнического конфликта и указывает на необходимость пересмотра основ этнонациональной политики Украины.

Ключевые слова: этнополитическая стабильность, этнический конфликт, сепаратизм

© АСЛАНОВ Стелас Антйопович – кандидат політичних наук, доцент кафедри політології Ужгородського національного університету

Aslanov Stelas. Ethnic Conflict as a Factor in the Ethnopolitical Instability (on example of hybrid war in Ukraine)

The phenomenon of ethnic conflict in the context of its impact on the ethnopolitical stability in the country is analyzed. The theoretical basis is extrapolated to the realities of the hybrid war in Eastern Ukraine. The author concludes unconditional destabilizing influence of ethnic conflict and indicates the need for reviewing the foundations of Ukrainian ethnic policy.

Key words: *ethnopolitical stability, separatism, ethnic conflict*

Етнічний конфлікт належить до головних причин порушення етнополітичної стабільності на локальному, державному, регіональному рівні – залежно від його масштабів, кількості учасників та особливостей перебігу. Попри те, що в політології, етнополітології зокрема, та суміжних науках спостерігається нагромадження термінів, якими позначають подібні конфлікти, під етнічним конфліктом розумітимемо будь-який конфлікт за участю етнічного чинника. Як зауважують науковці, у вітчизняній і навіть західній етнополітології досі не вироблено універсальної дефініції, якою б позначалися суперечності і конфлікти у сфері етнонаціональних відносин, тому найбільш вживаним щодо них є означення «етнічний», «етнополітичний», «міжетнічний», «міжнаціональний», «конфлікт за участю етнічного фактору», які застосовуються відповідно до конфліктних ситуацій, пов'язаних з етнічністю, та змісту, який вкладають у ці поняття політичні діячі¹.

Аналіз напрацьовань в сфері етноконфліктології засвідчив, що найбільш вдалою є конкретизація термінологічного апарату, запропонована В. Євтухом. Дослідник підкреслює, що в науковій літературі та у практиці законодавчого і виконавчого регулювання етнонаціонального розвитку поліетнічного суспільства найчастіше вживається термін «етнічний конфлікт», водночас надаючи перевагу поняттю «міжетнічний конфлікт»². В. Євтух пропонує розглядати кореляцію між ними на рівні «загального – конкретного», рекомендуючи застосовувати термін «етнічний конфлікт» тоді, коли відбувається розгляд конфліктної ситуації, пов'язаної з етнічністю в загальному, адже термін «міжетнічний конфлікт» вимагає уточнення (конкретизації) етнічних учасників, тобто представників тих чи інших спільнот³.

Враховуючи те, що етноконфліктологія є окремою галуззю етнополітології, рівень розробки цієї проблематики слід охарактеризувати як високий. На теренах вітчизняної науки слід відзначити доробок О. Антонюка, Є. Головахи, В. Євтуха, О. Картунова, А. Кіссе, В. Котигоренка, О. Кривицької, І. Кресіної, О. Маруховської, О. Майбороди, Л. Нагорної, О. Нельги, М. Обушного, М. Панчука, Г. Перепелиці, С. Римаренка, Ю. Римаренка, В. Ребкала, Л. Шкляра, М. Шульги. Незважаючи на те, що науковці послуговуються різними

термінами для позначення етнічного конфлікту, предметом нашого дослідження буде не пошук найбільш вдалого визначення цього феномену, а вивчення його впливу на підтримання етнополітичної стабільності у державі. Як вітчизняні, так і закордонні науковці одностайні, відзначаючи дестабілізаційні характеристики етнічного конфлікту. За визначенням В. Тішкова етнічний конфлікт – це «конфлікт з певним рівнем організованої політичної дії, громадських рухів, масових заворушень, сепаратистських виступів і навіть громадянської війни, в яких протистояння відбувається по лінії етнічної спільноти»⁴. Сепаратистські виступи, протести з елементами насильства та руйнувань, спалахи внутрішньої війни не є тотожними стану стабільності етнополітичної системи держави.

В. Євтух визначає міжетнічний конфлікт як специфічну ситуацію у стосунках між етнічними спільнотами, її частинами або окремими представниками, змістом якої є змагання за відповідні ніші у суспільному житті поліетнічної країни, у ході якого відбувається протиставлення інтересів і застосування будь-яких засобів для їх реалізації та утвердження стійких позицій своєї етнічності в етнонаціональній структурі суспільства проживання⁵. Саме протиставлення інтересів між етнічними спільнотами зі застосуванням найрізноманітнішого арсеналу засобів для утвердження своєї позиції дестабілізує етнополітичну систему, негативно позначаючись на стані етнонаціональних відносин у державі.

Зауважимо, що рівень дестабілізації етнополітичної ситуації прямо залежить від форми (стадії) перебігу етнічного конфлікту. В латентній формі етнічний конфлікт, що зароджується, може жодним чином не позначатися на міжетнічній взаємодії та не порушувати етнополітичну стабільність. Якщо проаналізувати як приклад етнополітичний конфлікт на Сході України, що завершився сепаратизацією окремих частин Донецької та Луганської областей та формуванням на їх території невизнаних республік ДНР та ЛНР, його латентна стадія виглядатиме, на перший погляд, короткою і датуватиметься листопадом 2013 р. – квітнем 2014 р. Саме тоді населення Півдня та Сходу України висловлювало невдоволення Революцією гідності, протестами проти євроінтеграції в Києві. Євромайдан отримав чітке засудження на територіях нинішніх ЛНР та ДНР, де ширились стереотипи про збитковість євроінтеграції для України, її негативний вплив на економіку держави та добробут громадян.

Однак латентна (прихована) стадія цього етнополітичного конфлікту (означимо його цим терміном, адже до протистояння від самого початку долучилася сусідня держава – Російська Федерація) розпочалася задовго до 2013 р. Передумови конфлікту були сформовані одразу

після виходу України зі складу СРСР. Більшість населення Сходу України не ідентифікувало себе як представників української політичної нації, зберігаючи пострадянську ідентичність; чинило опір використанню державної мови, утвердженню національної ідентичності. В межах державної етнополітичної політики не вдалося сформувати українську політичну націю на Сході держави та в Автономній Республіці Крим. Тому конфлікт вже кілька разів переходив у відкриту стадію, коли владу в Україні перебирали в свої руки націоналістичні проукраїнські політичні сили.

Вперше, в листопаді 2004 р. під час Помаранчевої революції серед населення Південно-Східного регіону держави також поширилися сепаратистські настрої, які оформилися в спробу сецесії регіону на знак незгоди з переголосуванням другого туру виборів та майбутнім президентством опозиційного правого кандидата – В. Ющенка. 28 листопада 2004 р. у м. Северодонецьку відбувся з'їзд депутатів усіх рівнів, на якому було прийнято рішення провести Всеукраїнський референдум щодо створення Південно-Східної Автономної Республіки. Депутати Луганської обласної ради звернулися до Президента РФ з проханням про визнання Росією створюваної республіки. Однак тоді етнополітичний конфлікт вдалося врегулювати на самому початку відкритої стадії мирними засобами – шляхом поступок регіону та переговорів.

Як зауважує А. Кіссе, на прихованій стадії перебігу етнічного конфлікту в поліетнічній державі відносини між представниками етнічних груп можуть виглядати нормальними, тому нічого або дуже мало робиться для запобігання конфлікту⁶. Головними ознаками зародження конфлікту дослідник називає підвищену увагу однієї з етнічних груп до мови, традицій, символіки. Як свідчить аналіз цієї класифікації, безпосередньо дестабілізаційний вплив міжетнічний конфлікт чинить не на прихованій, а на відкритій стадії та наступній – стадії ескалації. Відкрита стадія міжетнічного конфлікту супроводжується сутичками конфліктуючих сторін, звинуваченнями влади, протестними акціями, провокаціями, які порушують етнополітичну стабільність.

У 2014 р. етнополітичний конфлікт на Південному Сході України, який висловив незгоду з ротацією влади в Києві, знову перейшов у відкриту стадію перебігу. Наприкінці лютого Верховна Рада усунула Президента, який представляв інтереси Сходу на загальнонаціональному рівні, від виконання повноважень глави держави, а також призначила дострокові вибори глави держави на 25 травня 2014 року. У відповідній постанові парламент мотивував це рішення тим, що «Президент України самоусунувся від виконання конституційних повноважень, що загрожує керованості держави, територіальній цілісності і суверенітету України, масовому порушенню прав і свобод громадян»⁷.

Важливою ознакою переходу конфлікту з латентної стадії у відкриту слід вважати прояви етнічного невдоволення. На Сході України вони оформилися в конкретні дестабілізаційні прояви лише наприкінці березня – на початку квітня 2014 р. після анексії Автономної Республіки Крим Російською Федерацією. Тисячі учасників взяли участь в проросійських мітингах у Донецьку, Луганську, Харкові та інших містах Сходу України, наголошуючи на невизнанні влади Києва. Радикально налаштовані протестувальники відкрито вимагали приєднання цих регіонів до Росії, більш помірковані – федералізації. Ці мітинги відбувалися під символікою Російської Федерації, у них брали участь російські спецпризначенці, що вказувало на причетність сусідньої держави до їх організації. Я. Техау, директор Європейського відділення Центру Карнегі наголосив, що російська меншість, яка є більшістю на Сході України, ніколи не відчувала утисків, порушення своїх мовних прав, тому привід для протестів виглядає дуже штучним. За словами експерта, події на Сході – це диригований рух проросійських протестувальників, за яким стоїть Москва, спрямований на поділ країни та підрив української державності⁸. Ще на початку відкритої стадії конфлікту експерти помітили, що визначальним в його ескалації є роль зовнішнього фактору, а не внутрішні етнічні чинники.

Перехід до третьої стадії – ескалації розпочався після захоплення влади та проголошення невизнаних республік – ДНР та ЛНР 7 та 27 квітня відповідно. Саме ця стадія характеризується найбільш широкомасштабними дестабілізаційними проявами. Як зазначає А. Кіссе, конфлікт може виникнути як збройне повстання меншості проти центру або як війна між етнічними групами в межах держави, які можуть спиратися на підтримку з-за кордону⁹. Неконтрольованість конфлікту є його головною ознакою перебігу на цій стадії. Можливі теракти, руйнування інфраструктури, вбивства за етнічною ознакою, етнічні чистки. Однак перехід етнічного конфлікту у стадію ескалації можливий лише тоді, якщо заходи, вжиті на попередніх етапах не дали очікуваних результатів.

Зауважимо, що влада практично не вживала заходів запобігання до моменту переходу конфлікту на Сході України в стадію ескалації. Правоохоронні органи майже не реагували на незаконні дії під час проросійських мітингів – захоплення адмінбудівель, формування самопроголошених органів влади, знищення української символіки та заміни її на російську. Жодних заходів протидії етнополітичній дестабілізації в регіоні не було вжити також тому, що Київ недостатньо мірою контролював Схід та Південь України після ротації влади. Місцева влада, силові структури та правоохоронні органи були на боці сепаратистів або симпатизували сепаратистським настроям, а тому відмовлялися виконувати доручення центру.

Зупинити конфлікт на відкритій стадії не вдалося. Самопроголошена влада ЛНР та ДНР ініціювала проведення місцевих референдумів про відокремлення областей від України з подальшим приєднанням до Російської Федерації. Київ відповів силовою протидією сепаратизму – 13 квітня в Донецькій області розпочалася Антитерористична операція з залученням Збройних Сил України. Між Україною та невизнаними самопроголошеними утвореннями розпочалася військові дії. Україна оголосила часткову мобілізація до Збройних Сил, сепаратистські угруповання залучилися збройною, фінансовою, інформаційною підтримкою Російської Федерації, яка також поповнювала їх лави російськими військовими та проводила обстріли української території.

11 травня ДНР та ЛНР провели незаконні, зі значними порушеннями, показові референдуми про статус регіонів, на яких виборцям пропонувалося визначитися, чи підтримують вони державну самостійність, відповідно, Донецької та Луганської народних республік. За результатами, оприлюдненими владою самопроголошених утворень, в обох регіонах близько 90% учасників референдуму проголосували на незалежність ЛНР та ДНР. Квазіформування звернулися до РФ з проханням розглянути питання про входження ДНР та ЛНР до її складу. Російська Федерація підтримала результати цих волевиявлень і заклікала Київ до широкої дискусії щодо майбутнього державного устрою України за участю всіх політичних сил і регіонів країни. Стадія ескалації конфлікту триває й досі, перетворивши частину території Донбасу на неконтрольовану (навіть самопроголошеною владою) зону етнополітичної нестабільності, в якій точаться військові дії.

В. Євтух пропонує іншу структуру міжетнічного конфлікту, внутрішню: етнічне дистанціювання; етнічна неприязнь; етнічна ворожість; етнічна напруга; етнічна конфронтація; етнічний антагонізм¹⁰. Етнічне дистанціювання (протиставлення однієї спільноти іншій) закладає основи майбутнього конфлікту, однак вираженими дестабілізаційними ознаками характеризуються усі наступні стадії. І всі вони також присутні в етнополітичному конфлікті на Південному Сході України 2013-2014 рр. В основі етнічної неприязні – несприйняття людей з іншою культурою, ментальністю, що базується на системі етнічних стереотипів, в більшості випадків негативних. Стереотипи формуються за допомогою інформації, що складається із знань, одержаних в результаті контактів, спілкування з представниками інших етнічностей, із ЗМІ.

Російська Федерація, що бере участь в етнополітичному конфлікті і має великий вплив на його учасників – населення самопроголошених республік – належить до авторитарних режимів, які унеможливають функціонування вільних ЗМІ. Авторитарний режим РФ використав

ЗМІ у конфлікті як механізм для поширення на Сході та Півдні України пропаганди та негативних стереотипів про українську владу, українську армію. З російських телеканалів населення Сходу залякувалося (тиражувалися міфи про вбивства дітей, мирних громадян українськими «карателями», Правим сектором) і не мало можливості отримувати об'єктивну інформацію. Сепаратисти, в першу чергу, намагалися відрізати підконтрольні їм території від інформації з Києва (телебачення, інтернет).

Циркулювання подібної інформації провокує етнічну ворожість, яка має чітко окреслений об'єкт, на котрому акцентується негативне ставлення, що формується цілеспрямовано також через засоби інформації. У випадку конфлікту на Сході України через ЗМІ Російської Федерації та місцеві періодичні видання, на зразок газети «Новоросія». Щоб захиститися від агресивної інформаційної політики Росії та невизнаних ДНР та ЛНР правоохоронним органам та органам, що здійснюють реєстрацію ЗМІ, довелося вдаватися до заходів очищення вітчизняного інформаційного простору від сепаратизму. Так, на території України було заборонено трансляцію російських каналів (Россия-24, Россия-1, НТВ, ТНТ, Life News, Russia Today та ін.) скасовано реєстрацію 18 друкованих ЗМІ (Новоросійський кур'єр, Русский мир України, Русская культура України, Красная звезда та ін.) та заблоковано доступ з території України до низки сайтів, що поширюють ідеї сепаратизму.

Наступною стадією етнічного конфлікту є етнічна конфронтація, яка реалізується у протиставленні інтересів однієї етнічної спільноти інтересам іншої, або ж на рівні більшості і меншості, та намагання задовольнити свої інтереси, нав'язуючи іншій стороні свій сценарій розвитку подій. На цій стадії сторони не схильні до пошуку компромісу, вони укріплюють свої позиції та самоорганізуються. Як зауважує В. Євтух, якщо інші компоненти (стадії) міжетнічного конфлікту носять переважно стихійний характер, то для етнічної конфронтації все помітнішою стає організованість (керованість з боку лідерів етнічних рухів) цих процесів. Для цієї стадії також характерні дестабілізаційні прояви, адже взаємодія сторін ускладнюється суперечностями, відсутністю діалогу та непрогнозованими кроками. У випадку конфлікту на Сході України обидві сторони: влада Києва та самопроголошені республіки відмовилися від визнання одне одного та налагодження взаємодії.

Ознаки підвищення організованості проявлялися, з одного боку, у напрацюванні військової стратегії та тактики у боротьбі з протилежною стороною, створенні окремих структур, їх посиленні. Зокрема, Україна провела ротацию очільників силового блоку, внесла зміни до законодавчої бази – РНБО отримало додаткові повноваження як коор-

динаційний орган з питань національної безпеки і оборони при Президентові України, у тому числі, що стосуються запровадження санкцій. Самопроголошені ДНР та ЛНР, з іншого боку, намагалися сформувати власні органи влади – парламенти, уряди, залучалися військовою підтримкою з Російської Федерації під виглядом гуманітарних конвоїв. Формування органів влади самопроголошених республік ускладнювалося відсутністю кваліфікованих кадрів, які замінялися російськими призначеннями, руйнуванням інфраструктури, відсутністю правопорядку, внутрішніми міжусобицями, які точаться серед терористичних угруповань.

Найвищою точкою в структурі міжетнічного конфлікту В. Євтух називає етнічний антагонізм, який виростає з етнічної напруги і конфронтації та характеризується жорстким змаганням за ніші в суспільному житті поліетнічної країни. В Україні жорстке змагання вилилося у широкомасштабні військові дії між українськими збройними силами, що намагалися звільнити тимчасово окуповані території та незаконними терористичними формуваннями й російськими військовими, що вторглися на територію України без оголошення війни. Етнополітична дестабілізація в регіоні досягла безпрецедентного рівня, що вказує на деструктивну природу етнополітичного конфлікту, який отримав назву гібридної війни, для етнополітичної стабільності України зокрема і усього регіону в цілому.

С. Тимофеев, досліджуючи природу міжетнічних конфліктів, резюмує, що вони мають великий потенціал, спроможний похитнути стабільність та злагоду в державі¹¹. Запобігти їх виникненню покликана зважена, але водночас гнучка етнонаціональна політика держави. Не випадково, у всіх проектах Концепції державної етнонаціональної політики запобігання етнічним, етнополітичним конфліктам фігурує серед основних принципів етнонаціональної політики України. Державна етнонаціональна політика України впродовж усіх років незалежності була консервативною, характеризувалася повільним вирішенням проблем, але вважалася ефективною з огляду на відсутність конфліктних ситуацій на етнічному ґрунті. Дестабілізаційний потенціал етнічних конфліктів спонукає до кардинального перегляду засад етнонаціональної політики.

1. *Правові механізми врегулювання етнополітичних конфліктів в Україні* [наукова записка] / [Кресіна І.О., Кубальський О.Н., Стоєцький С.В., Стойко О.М., Шемшученко Ю.С., Явір В.А.]. – К. : Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України, 2011. – С. 5. 2. *Євтух В.* Соціологія міжетнічного конфлікту: теоретичний аспект / В. Євтух // *Політичний менеджмент.* – 2006. – № 6. – С. 3. 3. Там само. 4. *Тишков В.* Реквием по этносу: исследования по социально культурной ант-

ропологии / Тишков В. – М. : Наука, 2003. – С. 104. **5.** *Євтух В.* Цит. праця. – С. 7. **6.** *Кіссе А.* Етнічний конфлікт: теорія і практика управління. Політологічний аналіз : монографія / Кіссе А. – К. : Логос, 2006. – С. 84. **7.** *Про самоусунення Президента України від виконання конституційних повноважень та призначення позачергових виборів Президента України* : Постанова Верховної Ради України // ВВР України. – 2014. – № 11. – Ст.158. **8.** *Сепаратистські заворушення на Сході відрізняються від протестів на Майдані у Києві*, – Я. Техау [Електронний ресурс] / Mediarstar від 08.04.2014. – Режим доступу : <http://www.mediarstar.net.ua/45556-separatistsk-zavorushennya-na-shod-vdrznuayutsya-vd-protestv-na-maydan-u-kiyev.html>. **9.** *Кіссе А.* Цит. праця. – С. 86. **10.** *Євтух В.* Цит. праця. – С.14. **11.** *Тимофєєв С.* Міжетнічні конфлікти та роль держави в їх вирішенні / С. Тимофєєв // Сучасна українська політика. Політики і політологи про неї. – 2008. – Вип. 13. – С. 207.

УДК 304.4(377):1:94:34:340.121

О. Т. СЛОБОДЯН

ПОЛІТИКО-КУЛЬТУРОЛОГІЧНІ ПЕРСПЕКТИВИ УКРАЇНИ В АСПЕКТІ ТЕОЛОГІЇ ІСТОРІЇ Й ТРАДИЦІЙНОГО ПРАВА

Стаття присвячена оновленому концептуальному поясненню перспектив політичної культури в Україні. Користуючись методами філософської антропології, історії теології й метафізики, автор шукає можливості зняти проблему титанізму (націонал-імперіалізму) в сучасній глобальній та національній політичній культурі. У дослідженні автор орієнтується на історію України та правову й політичну історію Європи.

Ключові слова: політична культура, політична свідомість, етос, ідеологія, об'єктивне й суб'єктивне історичне право, політична незалежність.

Слободян А.Т. Политико-культурологические перспективы Украины в аспекте теологии истории и традиционного права

Статья посвящена обновленному концептуальному объяснению перспектив политической культуры в Украине. Используя методы философской антропологии, истории теологии и метафизики, автор ищет возможности снять проблему титанизма (национал-империализма) в современной глобальной и национальной политической культуре. В исследовании автор ориентируется на историю Украины, а также на правовую и политическую историю Европы.

Ключевые слова: политическая культура, политическое сознание, этос, идеология, объективное и субъективное историческое право, политическая независимость.

Slobodyan Olexander. Political and culturological perspectives of Ukraine in the aspect of theology of history and traditional law.

© СЛОБОДЯН Олександр Трохимович – кандидат філологічних наук, кандидат історичних наук і магістр теології, доцент кафедри політичних наук КНУБА